

Патриотизам – различита схватања

УДК: 172.15

Мр Михајло Басара, пуковник

Појам патриотизам, зависно од његове идеолошке и политичке интерпретације, на нашем простору се толико противуречно тумачи да једни друге често карактеришемо као издајнике. Тако различити погледи само су манифестација идејне, економске и политичке неинтегрисаности југословенског друштва и недостатка јединственог погледа на начин његовог интегрисања. Аутор је у чланку покушао да одговори на питање да ли су промене садржаја појма патриотизам резултат цивилизацијског домета социјалног развоја или дегенерације друштва. На основу тога, сматра, могуће је указати на акције којима се може допринети уједињавању целокупног југословенског друштва.

Увод

Једна од метода владања које су носиоци политичке моћи у југословенском друштву примењивали у десетогодишњем периоду после распада СФРЈ може се описати као покушај обликовања и потпуне контроле јавног мишљења путем унутрашње пропаганде.¹ Наслеђени ауторитарни културни и животни образац, ауторитарна политичка култура и монопол над јавном сфером, комбиновани са применом насилних средстава, значајно су допринели одржању ауторитарне структуре политичког мишљења и дугој примени тог модела владања. Резултат је, између осталог, нејединствено схватање појма патриотизам и, на основу тога, нејединствено схватање потребе да се то осећање докаже у одбрани слободе отаџбине – појам патриотизам је добио диктирани политички садржај.

Одбрана отаџбине и одбрана слободе требало би да буду синоними, изван сваке политичке идеологије. Тај став о одбрани отаџбине ни историјски није потврђен у ратовима вођеним током распада СФРЈ, као ни у одбрани СРЈ од агресије Северноатлантског пакта. Патриотизам,

¹ Тај метод владања није специфичан само за тај период (био је израженији у периоду комунизма).

као и други појмови који не припадају политичкој већ грађанској сфери, имао је политичко значење. Политика, као артикулисани интерес, природно изазива разлике у ставовима и уверењима људи, али није природно да се то догађа и са ставовима о одбрани слободе земље. Барем не дотле да се због политичке природе патриотизма друштво дели у вези са основним садржајем – одбраном заједнице. Тумачи права на одбрану слободе, уместо универзалног, колико је могуће, моделовали су јавно мњење према свом парцијалном политичком становишту. Појам слободе схваћен је, наиме, на парцијалан начин, што је одувек био разлог за настанак дезертера. Нико у историји није волео да се бори за туђу слободу. Међутим, у садашње време јављају се и неки нови аспекти у поимању патриотизма.

Схватање патриотизма се умногоме променило, тако да се разликује од актуелног разумевања тог појма све до крајњих, искључивих релација, у којима постоје само патриоте и издајници.

Вредносна конфузија и могућност да се појам патриотизма аргумендује политичким позицијама указује на његову испражњеност од основних садржаја. Његово испуњавање позивањем на јединство са словенским, православним светом и на историјске преткосовске и косовске јунаке не доприноси већем јединству погледа на садржај тог појма. Јер, често се ни два схватања патриотизма не могу помирити. Једни, на основу свог поимања патриотизма осећају да су изиграни, други тврде да су властодршци дефинисали патриотизам према својим идеолошким циљевима и да у томе не треба учествовати, док трећи верују да је учешће у ратовима деведесетих година било најчаснија одбрана отаџбине. Појам домовине многи сада не поистовећују с државним границама, јер све чему људи у животу теже могу да остваре и у другим земљама. Стога се поставља питање да ли постоји јединствен садржај појма патриотизам и има ли било ко монопол над њим, као и на који начин може да се оствари јединствено схватање патриотизма.

Могућност манипулисања осећањем патриотизма

Ставови и уверења о потреби одбране су у нормалним околностима за живот једног друштва у латентном стању. Манифестно стање патриотске свести – мобилисана свест о патриотизму, може да настане као последица објективне угрожености земље или неких ужих објеката напада. Али, патриотска свест може да се пробуди и у некој интензивној фази психолошког рата као последица психолошким средствима створеног осећања угрожености, које може, али не мора, да буде реално. Зато су психолошка средства у миру и рату и намењена за изазивање осећања угрожености и када она реално не постоји. Ту веома важну дистинкцију треба узимати у обзир због тога што структура ставова и уверења, будући да се састоји из когнитивних, вољних и емотивних компонената,²

² Креч, Кречфилд, Балаки, *Појединац у друштву*, Завод за издавање уџбеника, Београд, 1972, стр. 141–151.

омогућава да се њима манипулише. Познато је да се манипулацијом осећањима у политици, посебно осећањем угрожености, увећава моћ политичких одлучилаца.³

Обим, садржај и интензитет медијских психолошких манипулација које су организоване и вођене из свих националних центара у бившим републикама СФРЈ очигледан су пример злоупотребе осећања у политици. Резултат је општа самообмана. Лагани процес прихватања објективних увида у последице политике злоупотребе грађана и њихових осећања и интереса, у којима се они препознају као обманути, већ је започет, али још увек нема и потребног осећања личне одговорности. Малобројни су људи, наиме, који се осећају делимично одговорним због чињенице да су имали слободу политичког избора, који је, у лику одређених странака и њихових вођа, резултирао ратом, и економским и политичким губицима. Уместо трагања за одговорношћу, медијски и оружани ратови, оставили су, такође у свим срединама конфузију у мишљењу, помешану с трауматичним оживљима. Може, дакле, постојати објективна угроженост и, сходно томе, сазнајно и емотивно заснован став о угрожености. Могу, међутим, да постоје став и уверење о угрожености засновани на недовољном сазнању или недостатку информација. При томе, у случају да надвлада афективна компонента става, емотивна компонента доминира над сазнајном компонентом.⁴ Између те две компоненте ставова увек постоји нека релација и међуутицај. Могу се замислити обе крајности – ситуација у којој недостају сазнајни садржаји, али и ситуација у којој је став заснован на обиљу сазнајних садржаја, па се такви ставови вреднују као квалитетнији. Реч је о томе да ли има потребних информација за објективно формирање сазнајне компоненте ставова, што је посебно важно у вези са ставовима из области одбране земље, односно патриотизмом, иако се ставови о патриотизму формирају у дугом периоду човековог општег формирања.

У свакој заједници је различита могућност приступа информацијама. У случају политичког одлучивања, што подразумева и одлучивање о одбрани, правило је да су информације доступне сразмерно политичкој моћи. То значи да се и сазнајна компонента ставова о патриотизму формира, умногоме, према интересу поседника политичких информација. Наиме, информације се дозирају зависно од процена и уверења њихових поседника о томе колико је садржаја и објективности потребно за приближно формирање ставова какви њима одговарају. Будући да се у политичком пољу информације селекционишу и дистрибуирају за-

³ Ф. Мојман, *Демократска и ауторитарна држава*, „Напријед“, Загреб, 1974, стр. 227–253.

⁴ О односу сазнајне и емотивне компоненте става Б. Поповић каже: „Што је наш суд даље од свог енергетског извора, утолико је рационалнији и независнији. Међутим, ови најзрелији судови имају најмању снагу и уколико се у истој личности одигра такмичење између њих и оних примитивнијих, крцатих осећањима и разним фиксацијама и навикама, јасно је који ће управљати владањем“ (Б. Поповић, *Увод у психологију морала*, „Научна књига“, Београд, 1977, стр. 45).

нисно од посебних интереса, тешко је наћи разлику између пласмана информација и психолошких дејстава.

Постоје у том контексту два пута или метода да се утиче на ставове: прво, да се потпуно блокира проток информација и тако блокира формирање било какве сазнајне компоненте ставова, што у садашње време није могуће, осим у посебним условима (тоталитарно друштво, војна блокада, заробљеништво, и слично) и, друго, да се информисаност дозира тако да се ставови формирају према жељама поседника информације. Тај други метод показује да је за формирање квалитетнијих ставова, тј. њихове сазнајне компоненте, неопходна извесна слобода циркулације информација у друштву. Ако се претпостави да је то, барем краткорочно и у вези с одређеним проблемом потребно и самим поседницима информација, тај проблем води ка питању слободе медија у друштву.

Слобода циркулације информација јесте неопходна, али из ње обавезно не следи да слобода медија (у смислу да се у свим врстама медија могу заступати најразличитији ставови) сама по себи доприноси бољем информисању и генералном унапређењу квалитета ставова. Ипак, насупрот томе, укидањем слободе медија, као форме за слободу мишљења, укида се и основна претпоставка за формирање пожељних ставова.

Такво стање је било у комунистичкој идеологији. У условима монопола над слободом речи и слободом медија, информисање је индоктринација, односно демагогија. А у условима потпуне блокаде протока информација, човекова реакција је осећање усамљености, угрожености и страха. У потпуној блокади протока информација у структури ставова превладава у потпуности афективна компонента. То је стање у којем је манипулација човековим ставовима, његовом свешћу и његовом моћи одлучивања не само могућа већ, по правилу, и веома присутна. Човекова моћ расуђивања – тумачења стварности, као израз постојеће редуковане психолошке структуре, сведена је на елементарни, егзистенцијални ниво.

Стање манипулације изворима формирања ставова не стварају само политички одлучиоци. Оно је условљено сплетом политичке моћи и социјалних чинилаца. Зато политичким одлучиоцима не сметају беда и сиромаштво у комбинацији с ауторитарним системом власти. Повећањем социјалне беде потпомаже се и повећава степен манипулације. Борба за минималне животне услове (па и опстанак услед глади и рата) своди све варијанте на једну – на ону која би, према њиховој процени, обезбедила тај минимум. Мекфирсон добро описује то стање и његову везу са политичком моћи говорећи да „будући да људи морају јести, тко год их може хранити добиће њихову подршку“.⁵ Моћ да се у редукованој ситуацији мисли и бира је незнатна. Структура личности,

⁵ К. Мекфирсон, *Политичка теорија посједничког индивидуализма*, ЦДД, Загреб, 1981, стр. 139.

и када није таква по себи, задобија ауторитарна својства.⁶ Њихов садржај Бојановић, позивајући се на Фрома, сажето описује као:

„1. Уверење да живот одређују снаге изван нас самих и да човек треба да им се покорава.

2. Став према моћи – за ауторитарни карактер постоје само два пола: моћни и немоћни.“⁷

На друштвеном плану индивидуална немоћ стапа се у општу немоћ, која постаје најбољи основ колективног вапаја за спасом. Појава ауторитета барем делимично разрешава егзистенцијалну кризу, нудећи поданицима учешће у својој моћи (стварној или лажној). Они се осећају сигурнијима, ослобађају се превелике неизвесности и прихватају (понекад с одушевљењем) нови вид неслободе. Тај тип свести није наметнут, већ наслеђен, а поседници власти и морају и желе да му се прилагоде. Ако желе да владају мање-више сигурно и стабилно, а то им је увек циљ (сам по себи ни добар ни лош), он мора да буде значајан део њихове технике владања.

Структура свести о којој је реч битан је чинилац и концентрације власти. Позивајући се на Диркема и његова истраживања о томе, Бранко Хорват пише: „Кад год наиђемо на велику концентрацију моћи, узрок те појаве не треба тражити у посебном положају владара него у природи друштва којим владају. Индивидуална супериорност појединог вође игра тек другоразредну улогу. Она објашњава зашто баш он, а не нетко други, има власт – али не и зашто је власт концентрирана. Власт је концентрирана јер је свијест религиозно структурирана“.⁸ Али, није без значаја ни улога тирана, односно политичких елита: „Прелазак од демократије ка тиранији ће најлакше извести популарни вођа који зна како да искористи класни антагонизам између богатих и сиромашних унутар демократске државе и коме успе да створи телесну стражу или личну војску. Људи који га први поздраве као борца за слободу биће ускоро поробљени и приморани да се боре за њега, јер када се с те стране осети безбедан, онда ће увек почињати неке ратове како би народ имао потребу за вођом“.⁹

Да би се, дакле, формирао рационалан суд о учешћу у одбрани, да би патриотски став био заснован и на чињеничким-когнитивним компонентама, поред бројних везаних узрочности,¹⁰ слобода протока инфор-

⁶ „Први емпиријски истраживачи ауторитарности, Адорно и сарадници, схватили су овај појам знатно шире, сматрајући да ауторитарност обухвата читав синдром (укупно девет) специфичних карактеристика личности: конвенционализам, ауторитарна субмисивност, ауторитарна агресивност, антиинтрацептивност (несклоност субјективном и имагинативном), склоност сујеверју и стереотипијама, наглашавање моћи и 'жилавости', деструктивност и цинизам, склоност пројекцији“ (Б. Кузмановић, „Гледишта“, бр. 7–9/1989, стр. 151).

⁷ Р. Бојановић, *Психологија међуљудских односа*, „Нолит“, Београд, 1979, стр. 95.

⁸ Б. Хорват, *Политичка економија социјализма*, „Глобус“, Загреб, 1984, стр. 40.

⁹ К. Попер: *Отворено друштво и његови непријатељи*, БИГЗ, Београд, 1995, стр. 75.

¹⁰ Овде је изостављена, иначе важна анализа копчи у том низу узрочности, која се, пре свега, односи на повезаност културне и политичке матрице и типа

мација, односно слобода медија, нужен је, али не и довољан услов да се помоћу ње утиче на сазнајну компоненту ставова у пожељном смеру. Али, ако то и замислимо као теоријску могућност, у противречном друштву, друштву болних антагонизама, само политичким слободама и слободом медија не постиже се пожељно стање, јер се са ланца ауторитарности и монопола на слободу пуштају и добро и зло. Због тога, за објективно и на тој основи пожељно формирање ставова о патриотизму нужен и довољан услов било би слободно и истинито информисање. Али, ту се јавља нови проблем. Наиме, намеће се питање шта је истинито информисање, да ли је тај појам остатак са списка принципа комунистичке пропаганде и да ли постоји једна истина или их има више.

Патриотизам – једна или више истина

Когнитивна компонента става о угрожености земље (а тај став треба да изазове патриотске реакције и жељу за одбраном земље) јесте корпус сазнања који се мења, допуњава, одбацује и селекује, сходно доступности и садржају информација. Сваки појединац, према неком свом критеријуму, свој став о одбрани, тј. свој патриотизам, формира додавањем или одбацавањем информација којима употпуњује сазнајни корпус тог става. Критеријум на основу којег се селекује информација јесте вододелница за информације, у ствари, критеријум истине појединца.

Људи, друштвене групе и целокупно друштво подељени су у погледу карактеристичних критеријума на основу којих селекционишу доступне информације. Једни ће сматрати да је патриотски избећи рат и обавезу мобилизације и одбране у име живота, који им није дала ни држава ни власт у њој, док ће другима давање живота за домовину бити највиши доказ патриотизма. И, свака страна имаће за своје ставове политичку и моралну аргументацију. Има, дакле, више истина у друштвеним и политичким феноменима. Срж тих критеријума чине интереси појединаца и група у друштву. Емпиријски, запажају се друштвене групе које имају блиске или истоветне друштвене и политичке ставове, што је последица блиских или истоветних друштвених и политичких интереса. Отуда и блиски критеријуми истине којима селекционишу информације, те једне узимају као истините, а друге као лажне. На пример, сиромашни ће у једном друштву захтевати једнакост, а богатији ће правдати разлике.

Корен блискости ставова и интереса условљен је блиским историјским, културним, демографским, етничким, идејним, етичким, и, понајвише, социјалним чиниоцима који повезују појединце и групе. Ти чиниоци условљавају да се индивидуално-психолошки различити поје-

власти. То је основна препрека за релативно чвршће укоренивање свих слобода, па и слободе медија. Ауторитарним људима и њиховим владарима слобода није нешто за чим вапе.

динци (а поготову слични) нађу у погледу на патриотизам на истим позицијама. Такође, ти чиниоци, делујући кумулативно, чине критеријум истине којим се селекционишу информације и гради сазнајна компонента става о патриотизму.

Специфична организација тих чинилаца у свести људи чини њихов поглед на свет – њихову идеологију. Из тога следи да је – уколико једна друштвена група или политичка странка једну исту појаву оцењује као патриотски чин, а неке друге ту исту појаву виде као издају – патриотизам идеолошка категорија. А то је баш оно што не желимо. И заиста, у нашем друштву различити социјални слојеви и етничке групе, вођени различитим идеологијама, различито или потпуно супротно тумаче појам патриотизма.¹¹ Ако су наведени чиниоци (социјални, културни, историјски, етнички, политички итд.) битно различити између две посматране групе, оне имају и различиту идеолошку оријентацију, а тиме и различите ставове о патриотизму. Интереси две друштвене групе са значајно различитим наведеним чиниоцима биће артикулисани у две различите идеологије. Дубље разлике и противуречности међу чиниоцима и унутар њих одразиће се и на дубље разлике у схватању патриотизма, будући да их посредују политика и идеологија. Дубоке разлике условљавају различите и супротстављене идеологије, односно, различите и из њиховог угла супротстављене истине.

Патриотизам, као основно сазнање и осећање да треба бранити и сачувати заједницу у којој се живи требало би да, по дубини уверења, буде изван свих разлика које су условљене разликама наведених чинилаца. Ако су наше идеолошке разлике толико дубоке да деле људе у вези с основним питањем заједнице (да ли је треба бранити или не) то само значи да су наведени чиниоци стварања идеологија заиста дубоко различити или чак супротстављени. Или, што је исто, да је заједница неинтегрисана у етничком, економском, културном и политичком смислу.

Југословенско друштво карактерише постојање дијаметрално супротних идеологија, које проповедају да оно припада православном, словенском свету, свету социјализма, западноевропској цивилизацији итд. Свака од њих заступа од незнатно до радикално супротстављене ставове о организацији друштва и генералном смеру његовог развоја. То доприноси вредносној конфузији, која онемогућава пожељну хомогеност и идејно јединство грађана и државе. Југословенско друштво не

¹¹ Идентификовањем на социјалној карти блиских и истоветних социјалних група требало би, уједно, идентификовати социјалну, односно идеолошку условљеност патриотизма. Проверити, дакле, да ли важи старо правило да су политика и њен идејни водич идеологија израз економског и социјалног положаја. Будући да наше друштво није прошло природним следом токове модернизације и, као резултат тога, нису се издиференцирали релативно стабилни друштвени слојеви, код нас та паралела (исти социјални положај – иста идеологија) не важи. Код нас традиција (четничка, партизанска и друге) више утиче на одлуку о учешћу у рату него социјални положај. У нашем друштву евидентни су збрка, конфузија и некохерентност садржаја идеологија, погледа на свет и чинилаца који их творе.

зна чему се треба окренути – принципима или неким државама, идејама или пожељним савезницима, Истоку, који је постао географски појам, или Западу, који је преименован у нови светски поредак. Разлике су природне, али не може бити добро за једну заједницу да се на сваким изборима решава питање њеног постојања, као што нам се сугерише у изборној и међуизборној пропаганди.

Отуда, патриотизам разумемо на различите начине толико да једни друге често карактеришемо као издајнике. Тако различити погледи само су израз идејне, економске и политичке неинтегрисаности нашег друштва и недостатка јединственог погледа на начин достизања интегритетности.

Педесет пет година индоктринације једном политичком идеологијом олакшало је очување таквог ауторитарног менталног склопа. То је, неоспорно, била својеврсна пропагандна делатност. Ако се зна да се економска и политичка структура мењају брже од менталне структуре, јасно је да је наслеђе комунистичке индоктринације још увек живо и да умногоме утиче на ставове и уверења људи. Принципијелно, није другачије ни у плурализму – увек је задатак идеологија освајање духа, али напредак је у постојању више истина – у политичкој слободи.

Када се на основу развоја југословенске заједнице превазиђу дубоке разлике између четника и партизана, између демократа и аутократа, између националиста (шовиниста) и грађана и између идеолога и научника, и када се превазиђе ауторитарни дух као реликт преткомунистичког, комунистичког и националистичког менталног склопа, оправдана је нада да ће друштвене и етничке групе, идеологије и партије и грађани СРЈ на патриотизам гледати мање-више слично. Идеолошко виђење патриотизма, као резултат идеолошких критеријума, које нужно следе различите друштвене групе неинтегрисаног југословенског друштва, делиће друштво тако оштро све до времена када буде могућа општа сагласност о вредносним орјентирима друштва у економском и политичком смислу, без обзира на етничке, историјске, културне и социјалне разлике. Тада ће политички и идеолошки чиниоци престати да буду изговор за избегавање учешћа у рату и патриотизам ће бити изван и изнад њихових парцијалних визија света.

Патриотизам – поглед преко границе

Носиоци доминантних идеологија у садашњем југословенском друштву себе и своје друштво, као и свет око себе, виде кроз супротности. За једне су над нама оловне кугле, за друге су то мехури од сапунице. Припадност различитим идеолошким световима имала је и ратне последице. Разумљиво је да они који мисле да је НАТО непријатељ СРЈ сматрају издајницима оне који мисле да СРЈ треба да буде члан НАТО-а. Према једној идеолошкој струји ми смо светски праведници и на томе треба да истрајемо без обзира на последице, а према другој, једноставно, треба само да се сагласимо са видљивим и невидљивим тенденцијама

процеса глобализације па ћемо постати равноправан члан развијеног света. Унутрашња екстремна хистерична визура преноси се и на међународне односе.

Поставља се питање како на тако радикално супротстављене друштвене групе и њихове политичке представнике, у лику странака, може да гледа заинтересована страна изван граница. Управо те друштвене супротности и разлике мета су непријатеља, али ради заштите или остварења његових интереса. Није разумно веровати да неко пропагандом покушава да устроји неки свој систем вредности, да промени културни идентитет и културне обрасце понашања, и слично. Основни циљ јесте стварање још једног места где ће на основу начела профита, начела идеологије технолошког (не и моралног) прогреса, моћи да се обезбеди опипљив учинак.

Без обзира на параноични ментални склоп који је свесно подстицан и одржаван традицијом и пропагандом, у савременом свету повезаности и развоја нема основа за тврдњу да извана долази само идеолошко зло. Нужда повезивања и немоћ изолованости све стране, до извесне мере, гоне на поверење и сарадњу. То је искуство 20. века исто колико и искуство покушаја доминације моћи и силе. Интереси као основа политике, једнако унутар земље и међу земљама, нису обавезно искључиви и супротни већ и комплементарни и сагласни. Такође, већ одавно, а посебно сада, интереси крупних економских субјеката – мултинационалних компанија, превазилазе границе држава: често су им границе држава и државни суверенитет сметња за увећање профита, а државе се боре да задрже контролу над њима, тј. над делом профита мултинационалних компанија. Зато је релативизован појам суверености и, са њим, појам патриотизма.¹² За земље и појединце који се знањем и могућностима могу уклопити у светске трендове развоја државне границе немају више велики значај. На основу тога, оправдано је питање у вези с променама садржаја појма патриотизам и колико наше поимање

¹² „Границе које постоје за једну активност или популацију скоро никада се не поклапају са границама дефинисаним неком другом активношћу или популацијом. Свако ко покуша да одели подручје звано 'Канада' од подручја званог 'Сједињене Државе', полазећи при томе од циркулације комуникација, тржишта, личног познанства и других критеријума интеракције, убрзо ће открити да се велики део друштвеног живота простира ван легалних граница... (добар пример за то су форме и интензитет живота који се сада, упркос ратним последицама, води у границама некадашње СФРЈ – М. Б.). Уколико свет није подељен на јасно разграничене комплексе пријатељства, сродства, производње, потрошње, власти, уверења и језика доводи се у питање настојање да се унутар граница неког 'друштва' успоставе норме, улоге, уверења, вредности, хијерархије, контрола и слободне активности о којима хоћемо да теоретисамо. Не би било довољно чак ни то да сваки аспект друштвеног живота има јасне границе. Ако се границе различитих врста акције не подударају, идеја о друштву као аутономном, организованом и међузависном систему губи уверљивост... Стога је боље да напустимо појам 'друштва' и 'друштава' као аутономних система и да прихватимо алтернативну идеју о многоструким друштвеним односима, од којих неки имају сасвим локалне, а други светске размере“ (Ч. Тили, *Суочавања са друштвеном променом*, „Филип Вишњић“, Београд, 1997, стр. 36).

тог појма кореспондира са стварношћу. Вредности које имплицира патриотизам прешле су националне и државне границе.

Ако се призна доминација интереса као основног чиниоца сукоба и сарадње међу државама и организацијама лакше се схвата зашто су, на пример, Руси или Кинези, за неке неочекивано, често одлучивали супротно очекивањима Срба. Ако је то тако, треба да преиспитамо своја очекивања. Из тога следи да су вера у значај етнонационалног порекла, панславизам и слични анахронизми или потрага за идеолошким савезницима несигуран ослонац у свету интереса. И у време биполарног света раскид Југославије с идеолошким пријатељима – земљама чланицама Информбироа, сведочи да је државни интерес надјачао идеолошки интерес. Према супротстављености, односно сагласности интереса, развијаће се односи непријатељства и савезништва.

Економија, са својим начелима интереса и учинка, даје пропаганди рационалан извор. То је обезбеђење токова новца и стицање профита експлоатацијом природних и људских ресурса. У вези с тим, априорно антисрпство светских сила и светских институција је ирационалан став. Охоли „светски полицајац“, у лику САД или НАТО-а, промениће, милом или силом, многе режиме у свету. То неће бити резултат добро вођене пропаганде, већ односа моћи у савременим међународним односима. Међутим, осим на охолост, то указује и на повезаност и међузависност света, односно на бесперспективност изолације.

Медијски рат се покреће да би се, на једној страни, пред светским мишњем и пред домаћим јавним мишњем прикрили и оправдали противправни и неправедни циљеви, методи и средства доминације или агресије на другу земљу. На другој страни, једна компонента пропаганде треба да медијски подржи себи сличну струју у циљаној земљи. Дакле, треба имати или створити савезника. Све друго излази из оквира пропаганде и постаје огољена сила. Стога су важне алтернативе у приступу према окружењу у случају када су интереси непомирљиви. У држави која је мета деловања пропаганде није реч о непрепознавању својих и туђих интереса, падању под утицај пропагандних концепата, „неокортичкој“ парализи и промени ставова и уверења, већ о свесном уласку у компромис политичких одлучилаца. Носиоци рационалног политичког опредељења чине компромисе у интересу своје земље, а корумпирани режими праве компромисе само у своју корист. Основно је за грађане да направе прави, а не самообмањујући избор између тих алтернатива.

Компромис је нужен и потребан као израз повезаности света, али се он може чинити на истински патриотски, али и на корупционашки и издајнички начин. У земљама где се то чини на корупционашки начин властодршцима није потребна правна држава. Напротив, она им је само сметња. Пратеће појаве су економски и политички криминал, шверц и увећавање социјалних разлика појавом малобројних недодирљивих богаташа, насталих на основу политике. Пропагирање патриотизма ради одржавања компромиса у корист властодржаца одржава и сукоб као

увек могући расплет. Када до њега дође, патриотизам се своди на принуду.

У југословенском случају главна медијска битка је вођена против сопственог народа – да прихвати политичке идеје и средства (рат) за њихову реализацију. Народ је изгубио медијски рат, не у свету – где се то очекује ако су интереси супротни, него од владајуће политичке елите коју је сам изабрао. Та битка је трајала предуго и у неким концентричним круговима још увек траје. Реторика о једнакости, љубави према својој нацији, панетничке љубави, комунистичко-левичарске љубави и идеолошки савези, везе с екстремним националистичким покретима и партијама, антиамериканизам и антиглобализам нису произвели ништа осим сиромаштва и изолације. Носиоце тих, и међусобно нетрпељивих, идеја уједињавала је, и још увек уједињава, љубав према власти, према парцијално схваћеној слободи – слободи само за себе. За оне којима су владали то су били идеолошки паравани, прашина у очима од које није било могуће јасно видети шта је то патриотизам.

Искуство демократских и правних држава показује да политички одлучиоци у демократији, будући да су ограничени правном стабилношћу институција, независном и слободном јавношћу и независним судством, чешће (не зато што су политички морални или моралнији од других, већ због свог посебног интереса, који је највећа принуда и који води ка убеђењу) одлучују у заједничком интересу, барем на унутрашњем плану. Демократија и не постоји као међународни однос.

Ако се демократска власт, демократска и према суду својих грађана, упусти у сукоб, јер га не може избећи, имаће за собом грађане своје земље организоване у оружану силу. Моћи ће једноставно да мобилише њихова патриотска осећања, чија когнитивна компонента није идеолошки поцепана и није доведена у сумњу актуелним политичким одлукама. Економски интегрисано и просперитетно друштво, са стабилним институцијама и политичким, социјалним и људским слободама и правима грађана, имаће у погледу одбране својих индивидуалних и колективних вредности једну истину.

Закључак

Политичка употреба патриотизма у чијој су основи идеолошке поделе и злоупотреба друштвених разлика међу националним и социјалним групама може озбиљно да угрози хомогеност друштва и његову способност да рационално увиђа и негује универзалне и специфичне вредности.

Бекство од прикључења доминантним токовима развоја савременог друштва, избегавање модернизације друштва након слома комунизма и свестан откоп ка антимодерним средствима владања оставили су погубне трагове у разумевању појма патриотизам. Са становишта службених проповедника, систем вредности којем су вербално тежили

био је у колизији са оним по којем су живели. Вредносни и безбедносни системи одрживи су само као потпуна унија. Код оних који су веровали да патриотска осећања морају да одражавају и начин живота та осећања су се сукобила с рационалним разлозима за одбрану.

Социјалне болести, настале као последица политичких злоупотреба и ратова и вишеструких покушаја реконституције државе и друштва, нису повољно тле за демократске процесе и клицу здравог патриотизма у њима. Приближавање система вредности значајних за друштво и помирење с окружењем измириће и унутрашње сукобе у одмеравању мотивисаности и спремности за одбрану.